

Elite so za razvoj ključne. Kakšne so? Povezovalne ali plenilske?

Lojze Sočan, Delo, 05.12.2015

[Za razvoj so odločilne družbene elite, predvsem vlade in parlamenti držav. Širši krog političnih, finančnih in poslovnih elit lahko razvrščamo na plenilske, razvojno škodljive elite ter povezovalne oziroma razvojno spodbudne elite.](#)

Slovenija je razvojno obetavna država. Je pa politično, družbeno, socialno in gospodarsko močno razdvojena in koruptivna, kar zavira njen preboj med današnja najbolj konkurenčna gospodarstva in med najbolj humane družbe. Glavni vzrok za tak razvojni položaj naše države je njen slab governance (upravljanje družbe in vodenje gospodarstva) – tako rekoč v vsem obdobju po osamosvojitvi.

Slovenija ne sme več prepuščati razvoja strankarsko-finančnim lobijem pod krinko deregulacije financ, blaga in storitev, kar pomeni »vse manj države v gospodarstvu«; prav obratno, Slovenija za prehod med razvojno najbolj uspešna gospodarstva in družbe potrebuje več države.

Glavni vzrok za razvojni položaj naše države je slabo vodenje gospodarstva.

Kljub sedanjemu uvrščanju Slovenije med krizne države so njene dolgoročne razvojne osnove dokaj ugodne: osamosvojila se je z zmerno razvitim in izvozno uspešnim gospodarstvom, saj je pred razpadom Jugoslavije z 9 odstotki prebivalstva dosegala 19 odstotkov njenega BDP in nad tretjino vsega izvoza te države na zahtevne svetovne trge. Prav tako je bila solidna njena socialna struktura. Kljub nepotrebnemu uničenju mnogih uspešnih izvoznih podjetij in celih panog v devetdesetih letih prejšnjega stoletja danes Slovenija z manj kot polovico gospodarstva presega izvoz 17.000 ameriških dolarjev na prebivalca, kar jo uvršča v svetovni vrh (prva desetina držav), medtem ko jo sedanje preseganje izvoza nad uvozom za okrog 5 odstotkov BDP uvršča v ožji svetovni vrh. V širši svetovni vrh se uvršča (Bloomberg, 2014) tudi po inovativnosti podjetij (Pipistrel in Hidria sta bila izbrana kot najbolj inovativni med 15.000 podjetji v EU), ob močnem potencialu za nastajanje številnih novih high-tech podjetij, kljub prevelikemu begu možganov. Slovenija srednjeročno napačno »varčuje« (ZUJF) predvsem pri socialni, šolstvu, zdravstvu, univerzi in raziskavah namesto predvsem pri odpravljanju korupcije in sive ekonomije, izboljševanju učinkovitosti birokracije (javna naročila, odpravljanje nelikvidnosti in neracionalnosti države in javnega sektorja); zaostaja pri vzpostavitvi pravne države. Kljub težkim razmeram, ki pa se začenjajo izboljševati, socialni sistem, vrtci, šole, univerza, zdravstvo, inštituti še vedno delujejo, in tudi solidarnost. To so dobre podlage za socialno kohezijo in razvoj države.

K neugodnemu imidžu Slovenije v svetu in doma prispevajo predvsem dopuščanje kadrovske, finančne in poslovne korupcije v političnem in pravnem sistemu države. Slovenija zaostaja v razvoju tehnološko-inovacijsko prodornih multinacionalk, ki so v državah BRIKS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska, Južna Afrika) in dinamičnih državah v razvoju osnova za dohitevanje razvitega sveta v eni do dveh generacijah. Osnovni vzrok za tako stanje v Sloveniji je dolgoročen prevzem oblasti strank – strankokracija z dokaj nepregledno, koruptivno in gospodarstvu neprijazno birokracijo ter z neučinkovitim vodenjem večine javnega sektorja in podjetij v državni lasti s strankarskimi kadri (donos približno en odstotek). Namesto vse večje transparentnosti njenega delovanja na vseh ravneh ter vključevanja družbenih partnerjev pri sprejemanju zakonodajnih norm in ključnih razvojnih odločitev po vzoru družb konsenza je slovenska strankarska oblast z močjo odločanja delala vse bolj nepregledno in uveljavila negativno kadrovske selekcije s toleriranjem korupcije (že samo veliki primeri, kot so Teš 6, avtoceste, predračuni z dvakratnikom cene drugega tira itd., potrjujejo stališča poznavalcev, da je v javnih naročilih 15–20 odstotkov korupcije).

Še danes Slovenija nima vizije, kako graditi prihodnost na znanju in usposobljenosti prebivalstva, na trajni tehnološko-inovacijski prenovi gospodarstva in javnega sektorja, z visoko stopnjo konsenza družbenih partnerjev. To so osnove za oblikovanje strateških ciljev, kako dohitevati najbolj uspešne države, ki ustvarjajo visoko dodano vrednost na zaposlenega in omogočajo prebivalstvu dobre življenjske razmere. Slovenija ima v zadnjih treh letih uspešno gospodarsko rast, ki jo zagotavlja predvsem povečevanje izvoza odlično vodenih podjetij. H gospodarski rasti še premalo prispeva domača potrošnja – delno zaradi napačnega »varčevanja« in še bolj zaradi propada večine gradbenih in drugih napačnih tajkunskih poslov, zaradi privatizacijskega izčrpavanja, nelikvidnosti in uničenja mnogih podjetij ob naraščanju brezposelnosti in revščine. Najbolj pa zaostaja prispevek naložb. Tuje banke in skladi so polni sveže natisnjene poceni denarja, sanirane domače banke pa zaradi slabega poznavanja gospodarstva posojajo le približno tretjini najbolj uspešnih domačih podjetij in prebivalstvu; pozitivna izjema v letih krize je bilo le nad 5000 izvoznih in tehnoloških posojil banke SID. Izziv sedanji vladi ostaja spodbujanje izvoza pa tudi potrošnje in predvsem naložb, da bo sicer trdoživo slovensko gospodarstvo imelo trdnejšo podlago za uspešno gospodarsko rast in razvoj.

Pregledno delo oblasti in odločanje s konsenzom

Uspešno izvozno gospodarstvo, brez katerega naša država ne bi mogla normalno delovati, si mora končno izboriti odločujoči položaj pri vseh ključnih vprašanih razvoja Slovenije. Poglejmo nekaj dosedanjih razvojnih napak, ki so jih nad gospodarstvom zagrešili predvsem strankarski kadri in zmanipulirane pravne norme, kar že ogroža identiteto naše države: že prva vlada je zavestno potolkla veliko tedanjih globalno uspešnih slovenskih multinacionalk in podjetij, kot npr. Metalno, Litostroj, kot socialistične mastodonte oziroma ekološke probleme (Celuloza Medvode), v nasprotju z EGS/EU, ki je od 60. do 90. let zavestno nadgrajevala svoje nacionalne šampione v evropska podjetja in multinacionalke. Kljub blagodejni Mencingerjevi postopni privatizaciji je prevladalo stališče o uveljavljanju domačih kapitalistov; na tej osnovi je v nepreglednih prodajah in nakupih državnih obveznic, certifikatov in delnic nekaj ljudi zelo obogatelo, večje število pa občutneje; večina je premoženje izgubila. Ta proces je ob nerazčiščeni orožarski aferi resno načel vrednote v mladi slovenski državi. Zavestno sprejete pravne norme slovenske države (kljub prevodu večine pravnih norm EU!) so špekulantom in goljufom omogočale neusmiljeno izčrpavanje, podcenjene nakupe in bankrote množice zdravih podjetij in celotnih izvoznih panog, predvsem še tekstilne, obutvene, lesne, kovinske in drugih. Vrhunec prisvajanja velikih gospodarskih sistemov je dobil zeleno luč 12. avgusta 2005 s podcenjeno politično prodajo Mercatorja Istrabenzu in Pivovarni Laško ter se z neracionalnimi krediti bank razširil na gradbeništvo, živilsko industrijo in druge proizvodnje z večinsko prodajo na domačem trgu. Z izposojjo poceni kapitala pri evropskih bankah na kratek rok so predvsem državne banke ob neaktivnosti Banke Slovenije dolgoročno in neodgovorno kreditirale večino napačnih naložb tajkunov in mnogih korupcijskih poslov. Slovenija se je tako ujela v neoliberalno zanko nelikvidnosti in prezadolženosti. V primerjavi z uspešneje vodenimi članicami EU in OECD (Sočan, Delo 2012) Slovenija ni naredila skoraj nič za odpravo nelikvidnosti in zmanjšanje bankrotov podjetij, za pregon korupcije in sive ekonomije, bistveno premalo pa tudi za ukrepe za kvalitativno prenavo vladnih politik. Ni se povečala učinkovitost države (kredit v znesku 440 milijonov evrov za Teš 6 je bil zadnji kredit EIB za tako tehnologijo, ki pa je dobil poročilo države), niti uveljavitev pravne države in uspešnega upravljanja podjetij v javnem sektorju in državni lasti (npr. takojšen odstop sposobnega poslovneža Otmarja Zorna z vrha SDH zaradi političnega kadrovanja v nadzorni svet in upravo!). Med ključne dosežke sedanje vlade lahko štejemo predvsem znižanje proračunskega primanjkljaja pod tri odstotke BDP, kar Slovenijo vsaj v EU ter finančnem in poslovnem svetu spet uvršča med normalne države.

Ključno vprašanje gospodarske rasti Slovenije so naložbe. Podjetjem v težavah naše banke ne posojajo, ker ne vidijo nosilcev, ki bi z njihovimi krediti posodobili svojo proizvodnjo, ustvarili delovna mesta, povečali dodano vrednost in prodajo ter lahko vrnili kredite.

Tudi sedanja vlada namesto boljšega vodenja podjetij raje večino svojega premoženja pod ceno razprodaja. In to se pri nas dogaja v času, ko uspešna podjetja v dobro vodenih državah tudi z najemanjem poceni kreditov pospešeno odkupujejo lastne delnice, saj je »buyback« v razvitem svetu lani presegal 1000 milijard USD (v ZDA je to že desetletni projekt!). Naša država in banke zaradi nesposobnosti ter plenilskih interesov lobijev in mrež za izčrpavanje podjetij ne zaupajo kapitala v prvi vrsti vrhunskim domačim globalno uspešnim podjetjem, ki bi s soudeležbo lastnega in tujega kapitala finančno, pa tudi menedžersko, tehnološko in inovacijsko, programsko, kadrovsko, izvozno, razvojno in tudi lastninsko preuredila večino podjetij v težavah (zgledi Finske, Koreje ...). Tako bi država povečala donose in prilive v proračun, banke pa bi si zagotovile vračilo kapitala in uspešen portfelj. Ne, namesto Kolektorju, ki je na svojem področju globalni tehnološki lider in bi v nekaj letih dosegel milijardno prodajo in se pridružil več kot tisoč novim multinacionalkam v državah v razvoju, ki so osnova za tehnološko dohitevanje razvitega sveta, so banke npr. odstopile Letriko po sramotno nizki ceni DUTB, ki jo je šestkrat dražje prodala

konkurenčnemu nemškemu podjetju; podobno se je zgodilo s prodajo Litostroj Power, čeprav Kolektor s turbinskim inštitutom obvladuje razvoj. Ali bo tako tudi s Trimom? Tako naša strankarska oblast in banke še naprej lomijo hrbtenico tistim podjetjem, ki so postala globalno uspešna, ker so ušla iz rok domačim političnim in finančnim lobijem.

Podobno je z drugim tirom do Luke Koper, s Savo, z razprodajo hotelov v Portorožu se začenja hrvatzacija tega obmejnega območja in podobnimi primeri. S Teš 6 so pohabili zdravo energetiko, s podcenjeno politično prodajo so onemogočili, da bi Mercator s sicer boljšim konceptom lahko postal nosilec prehoda večine slovenskega kmetijstva in živilske industrije med ekološko vzdržne sisteme, s prenosom vsega profita v proračun onemogočajo Telekomu naložbe v tehnološko prenovo za prihodnje zdravo partnersko sodelovanje pri izgrajevanju sodobne informacijske infrastrukture. Farmacevtika z izjemnimi možnostmi globalnega vodstva na področju generičnih zdravil je kljub prizadevanjem Staneta Pejovnika padla že prej itd.

Bistveno je torej vprašanje, komu zaupati podjetniški, bančni, tuji, državni, EU in drugi kapital za uspešno tehnološko-inovacijsko in strukturno prenovo večine slovenskega gospodarstva in javnega sektorja. Ali pretežno bančnim in strankarskim kadrom, ki so najbolj zakrivili enormno bančno luknjo in dvig zadolženosti države, ali pa končno preizkušenim poslovnim kadrom predvsem naših globalno uspešnih podjetij, ki so neprimerno boljši porok za kvalitativno prenovo slovenskega gospodarstva ter za proračun države in portfelj bank. Kadrovanje v DUTB in SDH na žalost potrjuje nadaljevanje dosedanje uničujoče vladne prakse na razvoj Slovenije. Zato bo moralo ta proces ustaviti globalno uspešno slovensko gospodarstvo z GZS! To pomeni, da Slovenija ne sme več prepuščati razvoja strankarsko-finančnim lobijem pod krinko deregulacije financ, blaga in storitev, kar pomeni »vse manj države v gospodarstvu«; prav obratno, Slovenija za prehod med razvojno najbolj uspešna gospodarstva in družbe potrebuje več države, vendar razvojno sposobne, kjer se ključne razvojne odločitve sprejemajo s konsenzom družbenih partnerjev.

Najbolj celovito je naloge vlade v gospodarskem razvoju utemeljil nobelovec J. Stiglitz v svojem znamenitem govoru na letni konferenci Svetovne banke (1997). Ugotavlja, da so v razvojno uspešnih državah vlade dolgoročno skrbele za krepitev lastnega kapitala, pospeševale tehnološki razvoj in inovacije, razvijale infrastrukturo, vse bolj pa tudi skrbele za okolje in socialno kohezijo narodov. Danes te norme najbolj upoštevajo družbe konsenza z dodatnim poudarkom na trajni krepitvi šolanja, usposabljanja in prenosa znanja in tehnologij; v okviru zmožnosti jim kljub nižji razvitosti sledijo države BRIKS in druge dinamične države v razvoju. Velike razvite države je v tem pogledu znatno zavrla lastna finančna korupcija, saj je v glavnem iz razvitega sveta speljano v davčne oaze okrog 25.000 milijard evrov kapitala (evropski parlament, 2013).

Slovenske vlade so bile daleč od takega koncepta. V netransparentnem okolju se je strankarsko kadrovanje v javnem sektorju še posebno v zadnjem desetletju povežalo s finančnimi lobiji (A. Žerdin: Veliko omrežje milijardnih dolgov, 2015) in z neuspešnim poslovanjem uničevalo kapital države (bančna luknja, javni dolg, proračunski primanjkljaji). Praktično nobena vlada kot celota ni pospeševala tehnološkega razvoja in inovativnosti (izjema: MZ, minister Peter Tancig), vedno bolj dopuščajo beg možganov in visoko tehnoloških start-up podjetij, dovoljujejo luknje v materialni infrastrukturi (zastarela železnica, Teš 6, razprodaja vodnih virov), sesule so finančno infrastrukturo Slovenije in zavirajo razvoj informacijske infrastrukture. S poudarkom na varčevanju ZUJF pa ogrožajo socialno kohezijo, okolje in potencialni prehod Slovenije med družbe znanja.

Kako naj Slovenija ob teh razvojnih zablodah in zaostankih zastavi učinkovit sodoben razvoj? V tem pogledu je koristno najprej ugotoviti, kje je danes Slovenija na t. i. Porterjevi »S« krivulji razvoja (M. Porter: The Competitive Advantage of Nations), »od stroškovne konkurenčnosti« v najmanj razvitih, t. i. ceneni državah, prek »investicijske konkurenčnosti« razvitejših družb, kjer je tudi Slovenija, do »inovacijske konkurenčnosti« v najbolj razvitem svetu. Položaj države na tej lestvici najbolj omogoča ustrezen governance, kar še posebno velja za njeno dohitevanje razvitejših držav.

Za uspešen razvoj mora Slovenija spremeniti dosedanje governance

Že delček mednarodne primerjave na osnovi razmeroma objektivnih kazalcev – IMD za 60 in WEF za več kot 100 držav – ponuja dokaj jasno sliko, kakšna je kvaliteta upravljanja družbe in vodenja gospodarstva Slovenije. Tu primerjam Slovenijo z družbama konsenza Finsko in Irsko, z ZDA kot nosilko neoliberalizma, a z vrhunskim inovacijskim sistemom, ter Rusijo z izjemnimi naravnimi in kvalitetnimi človeškimi viri, vendar brez sodobnega inovacijskega sistema. Značilne kazalce teh držav primerjam na področju osnov za sodoben razvoj (a), na področju celovitega vključevanja gospodarstva v globalno gospodarstvo odprtosti in konkurenčnosti (b) ter na področju prehoda najuspešnejših držav v gospodarstva in družbe znanja (c).

Države imajo različne družbene in materialne razmere za razvoj in te se spreminjajo. Družbeno okolje je vendar pomembnejše, saj vključuje negativne vplive, od vojn, nacionalnih in socialnih napetosti do spodbudnega razvojnega okolja urejenih družb z usposobljenim prebivalstvom. Za razvoj so odločilne družbene elite, predvsem vlade in parlamenti držav. Širši krog političnih, finančnih in poslovnih elit lahko razvrščamo na plenilske (extractive) kot razvojno škodljive elite ter povezovalne (inclusive) oziroma razvojno spodbudne elite z ustreznimi institucijami (Acemoglu in Robinson: Why Nations Fail, 2012). Na teh vzvodih temeljijo vrednote, politike, delitev dohodka (Gini koeficient; indeks človekovega razvoja). Na razvoj pomembno vplivajo tudi naravna bogastva ter materialna infrastruktura države in njena mednarodna povezanost.

V odnosu do družb konsenza, ki v teh primerjavah vedno dosežajo 100 točk, jih Slovenija dosega okrog 60, dosega okrog dve tretjini točk v primerjavi z ZDA in je primerljiva z Rusijo.

Vključevanje v globalno gospodarstvo

Celovito vključevanje v odprto in konkurenčno globalno gospodarstvo in družbo zajema predvsem naslednje kazalce: osnovo tvorijo norme političnega, pravnega in ekonomskega sistema, velik vpliv na razvoj in strukturne spremembe pa imata finančna infrastruktura in davčni sistem. Še posebno pomemben je vpliv sedanje finančne korupcije z odtokom kapitala v davčne oaze, tako na naložbe in razvoj kot na socialno kohezijo prebivalstva. Vse pomembnejša je preglednost dela, pozitivna kadrovska selekcija pri oblasti, v javnem sektorju in v gospodarstvu, ob racionalnosti države in javnega sektorja. Ti kriteriji vplivajo na razvojno sposobnost vlade, parlamenta in razvojnih institucij, ki jo nadgrajujejo s krepitvijo znanja in usposobljenosti prebivalstva, raziskav in razvoja, do spodbujanja tehnološkega razvoja in inovacij za stalno povečevanje konkurenčnosti gospodarstva in družbe.

Na tem področju Slovenija dosega slabih 40 točk v odnosu do družb konsenza, okrog polovice točk ZDA in podobno raven kot Rusija.

Governance prehoda v gospodarstvo in družbo znanja

Največji je zaostanek Slovenije pri kriterijih, ki opredeljujejo governance, ki spodbuja prehod v družbo znanja z najbolj konkurenčnim gospodarstvom in humano družbo po vzoru družb konsenza. Sem sodijo kazalci razvojno naravnanih proračunov s politikami in institucijami za podpiranje vizije razvoja na znanju, stalni tehnološko-inovacijski prenovi gospodarstva in družbe ter visoki socialni koheziji s krepitvijo zaposljivosti prebivalstva (flexicurity; danska vlada, 2002). Te države posvečajo veliko pozornost izgrajevanju vrhunske informacijske infrastrukture, ki je osnova za učinkovito delovanje inovacijskega sistema, s katerim te države spodbujajo povečevanje znanja in usposobljenosti vsega prebivalstva ter celovito tehnološko prenovo gospodarstva in množično nastajanje novih podjetij na vrhunskem znanju in zahtevnih tehnologijah, ob vrhunskem prenosu znanja med gospodarstvom, univerzo in inštituti, družbo in svetom. Trajna je strukturna prenova in rast dodane vrednosti na zaposlenega kot tudi učinkovitost javnega sektorja, države in družbe kot celote (The Nordic Model, 2007). To so osnove, ki prvič v zgodovini omogočajo manjšim državam, da so postale tehnološki liderji v sedanjem svetu, kar je tudi OECD še sredi osemdesetih let pojmoval kot nemogoče.

Na tem področju governance Slovenije dosega komaj okrog 20 točk v primerjavi s Finsko in Irsko, okrog eno tretjino točk v primerjavi z ZDA ter za okrog eno četrtno točk presega Rusijo.

Zaključim lahko, da je governance Slovenije preživeti, neracionalen in neučinkovit. Le s približevanjem kriterijem, s katerimi so se družbe konsenza v eni generaciji uveljavile kot najbolj uspešna gospodarstva in najbolj humane skupnosti, ima Slovenija z izredno zdravim jedrom svojega gospodarstva možnosti za preboj med visoko razvita gospodarstva severne in srednje Evrope ter sveta. Nadaljevanje dosedanjega odločilnega vpliva političnih strank na razvoj, v povezavi s plenilskimi finančnimi in poslovnimi lobiji, pa bi začelo resno ogroziti suverenost Slovenije.